

- nos. London: Oxford University Press.
- HANSACK, ERNST 1990: *Bedeutung, Begriff, Name*. *Studia et exempla linguistica et philologica (SELP)*. Series II: *Studia Minora*. Toim. Klaus Trost. Tom I. Regensburg: Rodener.
- KIVINIEMI, EERO 1977: *Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 337. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KIVINIEMI, EERO – PITKÄNEN, RITVA LIISA – ZILLIACUS, KURT 1974: *Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen*. *Castreaniamin toimitteita* 8. Helsinki.
- Namenforschung 2 = Namenforschung. Name Studies. Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. An international Handbook of Onomastics. Manuel international d'onomastique*. 2. osa. Toim. Ernst Eichler, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger & Vladislav Zgusta. Berlin: Walter de Gruyter 1996.
- Der Name in Sprache und Gesellschaft. Beiträge zur Theorie der Onomastik*. Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Deutsch-slawische Forschungen zur Namenkunde und Siedlungsgeschichte. Nr. 27. Berlin: Akademie-Verlag 1973.
- NELLE, DIETRICH 1990: *Der Familienname. – Perspektiven für eine rechtsvereinheitliche Reform I. – Zeitschrift für das gesamte Familienrecht* 37:8 s. 809–817. Regensburg.
- PAIKKALA, SIRKKA 1988: *Finnische Familiennamen auf -(i)nen. – Studia Anthroponymica Scandinavica* 6/1988 s. 27–69. Uppsala.
- 2004: *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Reader zur Namenkunde I. Namentheorie*. Toim. Friedhelm Debus & Wilfried Seibicke. Hildesheim: Olms 1989.
- Reader zur Namenkunde II. Anthroponymie. Germanistische Linguistik* 115 – 1918/93. Toim. Friedhelm Debus & Wilfried Seibicke. Hildesheim: Olms 1993.
- SUPERANSKAJA, A. V. 1973: *Obscaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka.

PSYKIATRIAN DIAGNOOSIT AMMATTI- JA MAALLIKKOKIELESSÄ

Ulla-Helena Kapiala *Voiko mielenterveyden häiriöitä ymmärtää ja nimetä? Psykiatria ja sen diagnoosinimekkeet*. Acta Wasaensia 121. Kielitiede 25. Universitas Wasensis 2003. 394 s. ISBN 952-476-032-0.

Ulla-Helena Kapiala käy väitöskirjassaan pelotta isojen ja perimmäisten kysymysten kimppuun. Hän tutkii pohjimiltaan kielellistä vallankäyttöä, joka ei

kuitenkaan tässä tapauksessa yleensä ole tiedostettua ja sillä tavoin tarkoitushakuis- ta kuin se on esimerkiksi poliittisessa propagandassa tai informaatio sodassa. Kapia-

lan tarkastelukohteena on pikemminkin se, miten kielenkäyttö vaikuttaa silloin, kun sitä käytetään asiantuntijoiden työvälineenä psykiatrisissa hoitotilanteissa. Tällöin alan käsitteistö ja käytetyt termit muodostavat toimintakoneiston, jonka tehtävä on tarjota kielellinen työkalupakki asiantuntijan käyttöön. Näitä työkaluja tarvitaan sekä tutkimuksessa että käytännön työssä vuorovaikutteisissa hoitotilanteissa, jolloin ne toimivat terapian välineinä.

Tutkimuksen keskeinen kysymys siis on, miten kieli toimii psykiatriassa ja psykiatrisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa toiminnan keskiössä on mielenterveys ja osapuolina alan asiantuntijat, potilaat ja maallikot yleensä. Perusteeksi on, että se, miten maallikot ymmärtävät psykiatrisen termin, erityisesti yleiskieliseltä kuulostavan mutta erikoismerkityksisen (ns. delfisen) termin, poikkeaa suuresti siitä, miten alan ammattilainen hahmottaa alan käsitteiden merkityksen. Esimerkiksi *masennus* ja *koulupinnaus* ovat näkökulmasta riippuen joko yleiskielen sanoja, joilla kuvataan erilaisia tuntemuksia, tai psykiatristen käsitejärjestelmien käsitteitä kuvaavia oppitermejä.

Kapialan työ on luonteeltaan monitieteinen perusselvitys kielenkäytön problematiikasta tilanteissa, joissa erityisesti asiantuntijan olisi oltava tarkkaan perillä valitsemiensa termien maallikotulkinnoista, koska nämä tulkinnat voivat olla apua hakevalle potilaalle ahdistavia. Erityisesti juuri psykiatriassa vallitseva tapa luokitella ja diagnosoida psykiatriset sairaudet ja häiriöt potilaiden oireiden pohjalta sitoutuu voimakkaasti somaattisen lääketieteen sairauskäsitteeseen ja korostaa näin väistämättä biolääketieteellistä sairauskäsitettä. Psykiatriassa sairauskäsitteen tekee erityisen ongelmalliseksi myös se, että psykiatriset häiriöt ilmenevät käytännössä yksilön ja toisen ihmisen tai yhteisön välisissä suhteissa. Häiriöksi tai sairaudeksi leimaaminen

on siten ainakin osin yhteisöllinen tapahtuma ja kuvaa yhteisön asennetta yksilön käyttäytymiseen.

Metodisena pohjana Kapialalla on käsitelähtöinen terminologian teoria, joka tarkastelee käsitteen ja sen määritelmän, ilmauksen (termin) sekä kielenulkoisen tarkoitteen välistä suhdetta. Toisena keskeisenä menetelmänä on selvittää lääketieteen ja erityisesti psykiatrian alan tautiluokitusten perusteita ja niiden käyttöä. Tekijä tarkastelee myös psykiatrian alan eurooppalaisen ja amerikkalaisen tautiluokitusjärjestelmän näkökulmaeroja ja niistä aiheutuvia hahmotuskäytäntöjä. Lisäksi Kapiala luo katsauksen psykiatrian historiaan ja psykiatrian ja psykiatrisen kielenkäytön ongelmalliseen suhtautumiseen siihen, miten kielenkäyttö heijastaa käsitystämme yhteiskunnan arkitodellisuudesta. Analyysimenetelmän kulmakiviä on jako delfiseen (yleiskieleen perustuvaan, maallikolle ainakin pinnallisesti avautuvaan) ja kryptiseen (erikoiskieliseen, vain alan ammattilaiselle avautuvaan) nimeämiskäytäntöön. *Kausijuopous*, *kahvikuppineuroosi* ja *sisarkateus* ovat esimerkkejä delfisistä diagnoosinimikkeistä, *depersonalisaatiohäiriö*, *jäännöskitsofrenia* ja *MBD-oireyhtymä* taas kryptisisistä nimikkeistä.

Kokonaisuudessaan tutkimus keskittyy valottamaan ja pohtimaan sitä, miten psykiatrian erikoisala hahmottaa kenttensä tutkimuksessa ja käytännössä, erityisesti vuorovaikutteisessa hoitotilanteessa, jossa maallikkopotilaan käsitys käytettyjen termien merkityksestä on erilainen kuin asiantuntijan kokonaisvaltainen ymmärrys alan käsitejärjestelmistä, yksittäisistä käsitteistä, nimeämiskäytännöistä tai diagnoosiluokitusten tarkoituseristä.

Valittu tarkastelutapa on varsin vaativa. Se on monitieteinen, ja tekijä joutuukin vaihtamaan tarkastelutapaa ja ottamaan kantaa asioihin varsin erilaisista näkökul-

mista: terminologisen systeemin, asiantuntijan, maallikon, yksilön ja yhteiskunnan näkökulmista. Läpi tutkimuksen kulkee lisäksi vahvana, lähes vakaumuksen omaisena ja jossain määrin asenteellisenakin johdajatuksena käsitys siitä, että psykiatrian tautiluokituksen ovat epätarkkoja ja tulkinannvaraisia ja että psykiatrisia tauteja ei ole olemassa siinä mielessä kuin somaattisessa lääketieteessä.

Psykiatrian termejä tarkastelemalla on usein vaikea päätellä, millä teoreettisella asiantuntijatasolla liikutaan. Nykyisin psykiatria määrittelee mielenterveyden tilan lähinnä sen puutteista käsin, negatiivisesti. Tästä tilanteesta pitäisi päästä eroon, ja hoitavan kielen ja myös sen käyttämän nimikkeistön pitäisi olla kannustavaa ja positiivisesti varautunutta. Niinpä lähtökohtana tulisikin olla mielenterveyden eikä mielen sairauden. *Kausiraittius ja mielenrauha* kuvaisivat paremmin käyttäytymisen ja mielen tervettä puolta kuin *kausijuoppous* ja *masennus*. Myös tautiluokituksissa tulisi pyrkiä pelkän termin sijasta kertomuksellisempaan määrittelyyn, esimerkiksi »*Tyyppillisessä lievässä masennustilassa henkilö kärsii mielialan laskusta sekä tarmon ja toimeliaisuuden puutteesta...*».

Kapialan tarkastelutapaa voidaan kokonaisuudessaan luonnehtia hänen omienkin sanojensa mukaan ei-ammattilaisen näkökulmaksi, mutta toisaalta näkökulmaksi, joka on vahvasti sitoutunut muutokseen eli käsitykseen siitä, millaiset nimeämisperusteet olisivat tarkoituksenmukaisimpia ja potilaan paranemista edistäviä. Väitöskirjan tavoitteet ovat laajoja ja asettavat tekijän erittäin vaikean tehtävän eteen: Miten hallita näin monia lankoja ja nivoa niistä yhteen johdonmukainen ja fokuoitu kokonaisuus? Miten pitää huoli siitä, että työn painopisteet eivät huku saatavilla olevan informaation massaan? Miten tiivistää taustakirjallisuudesta omaksuttu tieto perustellus-

ti omaa tutkimusta ja argumentointia vahvistavaksi tueksi?

Tämäntyyppisessä tutkimuksessa tulevat aina vastaan monitieteisyyden ilot ja ongelmat. Ilona on luonnollisesti se, että tutkimuskysymyksiä voidaan valottaa usean tieteenalan ja osapuolen kannalta. Ongelmana taas on oman asiantuntemuksen ja arviointikyvyn riittämättömyys sekä oman tietämyksen asemointi. Mielestämme Kapiala onnistuu tässä tasapainoilussa hyvin. Hän ei pyri esiintymään psykiatrian asiantuntijana, vaan hänen oma tutkimuspanoksensa perustuu kielitieteelliseen osaamiseen. Ongelmaksi jää kuitenkin referoivan ja kuvailevan, tavallaan pureksimattoman aineksen suuri määrä työssä.

Kapialan tutkimusote on myös hyvin perusteellinen ja siksi lukijalle paikka paikoin raskaskin. Kapiala on halunnut selvittää asiaa mahdollisimman kattavasti ja osoittaa perehtyneensä aiheeseensa aukottomasti. Liika referointi johtaa siihen, että tekijän oma ääni aika ajoin hukkuu massiiviseen ja rönsyileväänkin kuvaukseen. Toisaalta psykiatriset kannanotot, jotka on valikoitu mukaan tekijän omien ajatusten tueksi, antavat liian yksiselitteisen ja yksinkertaistetun kuvan psykiatrian piirissä esiintyvistä käsityksistä ja kysymyksenasetteluista. On selvää, että tutkimus olisi parempi ja lukijan enemmän huomioon ottava, jos kirjoittajan ote olisi tasapuolisempi ja toisi paremmin esiin erilaisia näkemyksiä. Nyt tutkimuksen perusoletukset ovat hyvin vahvoja ja lähes aksiomaattisia.

On kuitenkin syytä korostaa, että Kapialan tutkimus on perusselvityksen luonteinen pioneerityö, rohkea ja poleeminenkin keskustelunavaus aina ajakohtaisesta aiheesta. Tutkimuksessa esiin nostetut kysymykset ovat niin monisyisiä, että niiden kattava ja kriittinen tarkastelu edellyttäisi usean alan asiantuntijan, niin kielen, psykiatrian kuin sosiologiankin asiantuntijan yhteistyötä.

Siksi Kapialan tutkimusta on syytä tarkastella psykiatrian nimityskäytäntöjä koskevassa perusselvityksenä, kielenkäytön ja erilaisten todellisuuksien merkityssuhteita luotaavana pohdiskeluna, joka tuo selkeästi esille psykiatrisen ja somaattisen lääketieteen kielenkäytön ja nimeämisperusteiden tavoitteelliset erot. Tekijä osoittaa varsin vakuuttavasti, miten nykyiset nimeämistavat edellyttävät maallikkopotilailta melkoista itsetuntoa ja ulkokohtaista tarkastelutapaa, jottei hoidon sivuvaikutuksena olisi

tahaton syyllistyminen hoitoprosessin aikana. Toisaalta myös psykiatrialle olisi eduksi, jos tautinimitykset ja niiden selitykset kuulostaisivat potilaan näkökulmasta uskottavilta ja johdonmukaisilta ja antaisivat lisäksi toivoa paremmisesta. ■

KRISTA VARANTOLA
MATTI O. HUTTUNEN

Sähköpostit:

krista.varantola@uta.fi

matti.huttunen@konsmoh.inet.fi

KVEENIN KIELEN KALA- JA MERIELÄINSANASTOA

Irene Andreassen *"Tainariksi kuttuthaan se steimpiitti täälä". En studie av kvenske fiske- og sjødyrnavn i Varanger, Porsanger og Alta.* Tromsø: Universitetet i Tromsø 2003. 232 s + liitteet.

Lokakuussa 2004 Tromssan yliopistossa väitellyt Irene Andreassen on tehnyt urauurtavaa työtä käsitellessään kveenin kielen kala- ja merieläinsanastoa. Tutkimuksen yhtenä syyksensä voineekin pitää tutkijan, joka itsekin kuuluu kveeninkieliseen vähemmistöön, halua kerätä ja tallentaa kveenien tärkeimmän elinkeinon eli kalastuksen sanastoa myös jälkipolvien perinnöksi. Sanaston etymologisessa tutkimuksessa teos edustaa erityisesti kveenin kielen, norjan ja saamen suhteiden kartoitusta. Tutkimus valaisee yleisemminkin kieli-kontaktitilanteissa havaittavaa sanaston muuttumista ja lainautumista.

Etymologia, erityisesti sanastoetymologia, on ollut fennistiikan tutkituimpia alueita vuosikymmenien ajan (ks. esim. Häkkinen 1996: 127–166). Jo 1910-luvulla aloitettiin järjestelmällinen suomen kielen sanaston tutkimus. *Suomen kielen etymologinen sanakirja* (SKES) oli pitkään ainoa

yhtenäinen esitys, mutta vuosina 1990–2000 valmistui kolmiosainen etymologinen sanakirja *Suomen sanojen alkuperä* (SSA), jossa on voitu ottaa huomioon se laaja etymologinen tutkimuskirjallisuus, joka on antanut uutta tietoa erityisesti suomen kielen lainasanojen alkuperästä. Lainasanatutkimus on tärkeä osa etymologiaa, sillä lainat voivat olla kaikenikäisiä, vanhoja ja nuoria. Andreassenin aihevalintaa voi pitää hyvin perusteltuna, koska kveenin kieleen on jo siihen vanhastaan kuuluneiden kala- ja merieläinsanojen lisäksi voitu omaksua uusia lainoja, joita suomen kielessä tai suomen pohjoisissa murteissa ei tunneta.

Andreassenin tutkimuksen tavoitteena on kveenin kielen kala- ja merieläinsanaston kuvaaminen. Tutkija täsmentää tavoitteensa kolmeksi osatavoitteeksi, joista yksi on sanaston etymologinen ja kielimaantieteellinen tarkastelu. Toisena tavoitteena on selvittää etymologioiden yhteydessä eri-
▷